

C lin TIMOC
(Universitatea de Vest din
Timi oara)

R zboaiele cu dacii ale împ ratului Traianus i arcul de la Beneventum

Abstract: (Emperor Trajan's Dacian Wars and the Beneventum Arch) The conquest of Decebalus' kingdom by Emperor Trajan was done with great human and material sacrifices by Rome, requiring extensive military constructive work and two intensive campaigns in enemy territory. Numismatic sources indicates that a triumph took place in Rome in 102 AD, immediately after the Dacian War, and in 106 AD were celebrated in Rome conquered Dacia, with public games and banquets for 123 days. However, Trajan did not build a triumphal arch in the capital of the empire to capture such victory over the most dangerous (at those times) enemy of the Roman state, but was satisfied by republican tradition, with a Column. The monument will dominate the largest public square in Rome (*forum Traiani*) and would later become the tomb of *Optimus Princeps*. Triumphal arches dedicated to emperor Trajan will be raised in Italy and in the roman provinces in order by the urban senates. Currently we know four arches: Ancona, Beneventum, Merida, Thamugadi, mostly monumental gates that mark the entrance to a public place and have rather a commemorative role. Of these, one at Beneventum, erected in 114 AD by theme reliefs that adorn it, draws particular attention. Being finished by Emperor Hadrian, Trajan's adoptive son, may legally assumes that iconic arch punctuate the career development of *Optimus Princeps* scored all his outstanding achievements. From the point of view of the propaganda message was observed that the triumphal arch facade from Beneventum follow a clear division: Rome covers the side facing the Magistrates and the measures taken in the imperial capital, and the other faces the sea includes interventions in the provinces against barbarians, relief that renders obedience façade Dacia is on the Eternal City oriented. We believe that, Apollodorus of Damascus, the creator of the monument, not coincidentally decided this change in the iconography decorating the arch at Beneventum, thus aiming to emphasize spectacular transfiguration – it changed for the better – Rome after enslavement of the Dacians.

Keywords: glory, veterans, army, bas-relief, propaganda

Rezumat: Cucerirea regatului lui Decebal de c tre împ ratul Traian s-a realizat cu mari sacrificii umane i materiale, fiind necesare ample preg tiri militare i dou campanii intense în teritoriul inamic. Izvoarele numismatice ne indic faptul c un triumf a avut loc la Roma în 102 d.Hr., imediat dup încheierea primului r zboi cu dacii, iar în 106 d. Hr. s-a s rb torit la Roma cucerirea Daciei, prin jocuri i banchete publice timp de 123 de zile. Totu i, Traian nu i-a construit un arc de triumf în capitala imperiului s imortalizeze astfel victoria sa asupra celui mai periculos (la vremea aceea) du man al statului roman, ci s-a mul umit dup tradi ia str veche, republican , cu o column . Monumentul va domina cea mai mare pia public din Roma (*forum Traiani*) i va deveni mai târziu mormântul lui *Optimus Princeps*. Arce de triumf dedicate împ ratului Traian vor fi îns ridicate în Italia i în provinciile Imperiului Roman din ordinul senatelor urbane. Se cunosc în prezent 4 arce: Ancona, Beneventum, Merida, Thamugadi, majoritatea lor por i monumentale ce marcheaz intrarea într-un spa iu public i cu un rol, mai degrab , comemorativ. Dintre toate acestea cel de la Beneventum, ridicat în anul 114 d.Hr., prin tematica basoreliefurilor ce îl împodobesc atrage în mod special aten ia. Fiind terminat de împ ratul Hadrian, fiul adoptiv al lui Traian, se poate presupune c din punct de vedere iconografic arcul de triumf puncteaz evolu ia carierei lui *Optimus Princeps* marcând toate realiz rile sale de seam . Dac în redarea mesajului propagandistic s-a observat c fa ada arcului de la Beneventum respect o împ r ire clar : latura orientat spre Roma cuprinde magistraturile i m surile luate în capitala statului, iar cealalt orientat spre mare cuprinde interven iile împ ratului în provincii i împotriva barbarilor, reliefuri care red supunerea Daciei este pus pe fa ada dinspre Cetatea Etern . Credem c Apollodor din Damasc, presupusul realizator al monumentului, nu întâmpl tor a hot râit aceast modificare în programul iconografic al decor rii arcului de la Beneventum, urm rind astfel s accentueze spectaculoasa schimbarea la fa – în bine – a Romei dup înrobirea dacilor.

Cuvinte-cheie: glorie, veterani, armat , basorelief, propagand

Despre arcul de la Beneventum s-a scris foarte mult, studii extinse realizate de importanți istorici ai artei antice și ar fi o impietate în calitate mea de neofit în acest domeniu să-mi permit o nouă abordare a acestui subiect. Meritămintite câteva nume care și-au consacrat o bună parte din viața studierii epocii împăratului Traianus, cum ar fi: Florea Bobu-Florescu, Lorenz Thuri, Eugen Cizek, Jocelyn M.C. Toynbee și mai ales Mihai Gramatopol.

Legat de arcul de la Beneventum nu ne propunem decât să identificăm conexiunile acestuia cu răsboaiele dacice și să cum o explicație de ce a fost ridicat acest spectaculos arc în sudul peninsulei italiene și care a fost funcționalitatea monumentului?

Pentru epoca Principatului se cunosc din punct de vedere artistic două categorii de arce: a) **de triumf** – utilizate pentru celebrarea unor victorii militare asupra unui dușman al Romei, arcele fiind construite în Cetatea Eternă, în direct legătură cu procesiunea triumfală și realizările politice; b) **onorifice-comemorative** – menite să amintească o mare realizare edilitară, sacralitatea unor reușite militare imperiale (cucerirea de noi provincii, colonizarea și fondarea de noi orașe) sau să marcheze terminarea unui important și dificil proiect constructiv (finalizarea realizării unor drumuri, ridicarea unor poduri, modernizarea unor porturi sau instalarea de aducătoare de apă)¹. Ambele modele de arce își trag originea din structura și funcțiile monumentale și sunt construite de împărați, din ordinul Senatului, pe domeniul public, din dorința de a indica astfel buna înțelegere și relațiile de colaborare care există între împărați și senatori².

Arcul de la Beneventum dedicat de Senat împăratului Traianus aparține tipologic ambelor categorii, un fapt care pare oarecum nefiresc, dar este caracteristic pentru mai multe monumente din epoca imediat următoare a războaielor dacice purtate de romani. Ca și în cazul Columnei traiane care are un rol multiplu: born comemorativ amintind efortul constructiv depus pentru nivelarea locului forului lui *Ulpianus*, coloana ce povestește în imagini înfrângerea dacilor, mormânt imperial etc. și arcul de la Beneventum are funcționalități multiple: marchează terminarea construirii tronsonului de drum pavat ce leagă Roma prin *via Appia* de portul Brundisium, comemorativ amintind de cucerirea Daciei și de importante decizii ale politicii interne a împăratului Traian pentru îmbunătățirea situației sociale a populației, celebrarea victoriilor militare de mare general și învingător al dușmanilor statului roman pe care îl reprezintă cel care avea să rămână în istoria Imperiului Roman sub denumirea de *Optimus Princeps*.

Arcul de la Beneventum este în opinia multor cercetători un reportaj a principalelor etape din viața împăratului Traianus³, un instrument ideal de a exalta gloria reprezentantului august al statului și prin el gloria națională⁴.

În timpul domniei lui Marcus Ulpianus Traianus s-au construit în Italia și provinciile Imperiului Roman mai multe arce de triumf dintre acestea patru au supraviețuit până în zilele noastre: Ancona, Beneventum, Merida, Thamughadi, dar doar cel de la Beneventum are funcția acoperită aproape în întregime cu decoruri în relief. Consacrarea monumentului s-a

¹ Roehmer 1997, p. 289.

² Brillant 1979, p. 108.

³ Thuri 1973, p. 7.

⁴ Pavel, 2010, p. 53.

facut dup cum indic inscrip ia în anul 114 d.Hr., an în care împ ratul este numit datorit reu itelor sale, Optimus Princeps i demareaz campania partic ⁵. Tot în anul 114 d.Hr. este reparat integral *via Egnatia*, tot din motive strategice în vederea campaniei partice⁶.

O serie întreg de speciali ti, între care Mihai Gramatopol⁷ i Florea Bobu Florescu⁸ pun proiectul ridic rii i decor rii arcului pe seama talentului lui Apollodor din Damasc i interpreteaz panourile monumentului drept o reflectare alegoric a carierei împ ratului Traianus i a efectelor produse de cucerirea Daciei⁹.

Chiar i în acest context al locului ales de *imperator* pentru arcul s u, importan a cuceririi Daciei este profund subliniat . F r prada luat din Dacia, Optimus Princeps nu ar fi îndraznit s modernizeze întreaga re ea rutier a Italiei „pecunia sua”¹⁰. Marcus Ulpius Traianus parc a vrut s atrag aten ia c r zboaiile împotriva dacilor au transformat aceste rela ii externe ale statului roman cu lumea barbar dintr-un *Maleventum* într-un *Beneventum* a a cum s-a întâmplat în timp cu vechea capital a samni ilor, loc a dou b t lii decisive pentru romani împotriva unor du mani redutabili ca Pyrrhus i Hanibal. Din acest motiv credem, c locul ridic rii arcului de la Beneventum a fost ales cu mult grij de c tre constructor. Aflat la sud de ora ul roman, pe coama unui deal, monumentul marcheaz punctul de unde începe *via Traiana*, drum ce se îndreapt spre marele port al Italiei de la Brundisium¹¹. Chiar dac modernizarea arterei rutiere spre sudul peninsulei a fost început sub împ ratul Nerva, abia Ulpius Traianus a fost cel care a terminat lucr rile i a folosit în mod oficial această cale de comunicare pentru a se îndrepta cu armata sa spre frontul partic (spre sfâr itul anului 114 d.Hr.)¹². În urma pav rii întregii artere, parcurgerea drumului dintre Roma i Brundisium s-a scurtat cu o zi¹³.

Nu tim dac dintre toate arcele construite de împ ratul Traianus în această perioad , cel de la Beneventum a avut rolul de a omagia cucerirea regatului lui Decebal? Nu ni s-au p strat într-o stare bun toate construc iile monumentale de acest tip din epoca traianic . Exist tiri cum c un arc de triumf ar fi fost edificat în Alexandria Egiptului, monumentul celebra victoria roman asupra dacilor. tim c dup r zboaiile cu dacii ale împ ratului Traianus, cei care au depus armele sau au fost încorpora i în trupele auxiliare romane i nu au fost du i în Cetatea Etern s împodobeasc carul triumfal au ajuns s fie str muta i în Egipt¹⁴.

Totu i, arcul de la Beneventum, cum au recunoscut mul i speciali ti, urm re te s sugereze nevoia de expansiune a Romei în epoca lui Traianus. Panourile ce împodobesc cele dou fa ade ale arcului, adev rate panouri de afi aj, reprezint vizual mijloacele de propagand în serviciul împ ratului victorios i în acela i timp i al statului roman¹⁵. Relieful

⁵ Le Glay, Le Bohec, Voisin 2006, p. 259.

⁶ Fodorean 2006, p. 148.

⁷ Gramatopol 2011, p. 102.

⁸ Bobu-Florescu 1969, p. 125.

⁹ Thuri 1973, p. 7.

¹⁰ Bennett 2006, p. 189.

¹¹ Bennett 2006, p. 259.

¹² Fodorean 2006, p. 147.

¹³ Cizek 1980, p. 345.

¹⁴ Petre 2004, p. 289, n. 2.

¹⁵ Brillant 1979, p. 108.

istoric al acestor „tablouri” – inspirate după M. Gramatopol din tablourile purtate în cadrul triumfurilor – respectă stilul imperial-aulic al epocii împăratului Traianus¹⁶, iar din teme le zugrăvite în reprezentările alegorice nu putea lipsi nici importanta realizare a lui Optimus Princeps și anume aceea de integrare a Daciei la civilizația romană¹⁷.

Nu o să intrăm în „capcana” analizei în detaliu a panourilor și a discursului figurat numitor comun între savanții din jurul temelor alegorice redată pe diferitele panouri ale monumentului, dar nu putem să nu observăm că pe ambele fațade, atât cea principală, orientată spre Roma, cât și cea orientată către răsărit, spre provincii au în comun la baza aticului un relief foarte lung reprezentând în miniatură procesiunea triumfală din anul 107, după cea de-a doua campanie împotriva dacilor. Anexarea Daciei a eliminat pericolul barbar la Dunărea de Jos și a permis un mai bun control al canalelor de comunicație atât terestre cât și navigabile¹⁸.

Chiar dacă trebuie să-i dăm dreptate lui M. Gramatopol, faptul că în tehnica redării personajelor pe arcul de la Beneventum, artistul utilizează procedeul pictural al aglomerării figurilor¹⁹, procesiunea reprezentată în triumfului nu mai este una alegorică și reprezintă o imagine aproape fotografică a desfășurării evenimentului festiv²⁰.

Coloana triumfală este formată din 102 figuri, soldați romani, barbari captivi, animale de sacrificiu etc. și măsoară în lungime după proporțiile oferite de statura personajelor peste 200 metri lungime. Dacă înem cont de întreaga compoziție decorativă a arcului beneventin, în care toate reprezentările sunt din punct de vedere al proporțiilor la jumătate redată ajungem, indirect, la cifra de cca. 400 de metri, distanță pe care s-ar fi întins procesiunea triumfală împăratului Traianus²¹. Putem să ne închipuim deci, că în momentul când Optimus Princeps ajungea la poalele Capitoliului, punctul terminus al ceremoniei, ultimul soldat sau barbar captiv ce împodobește coloana abia trecea de *porta triumphalis*, poarta de unde se ia contact cu *pomerium*-ul sacru al Romei²².

O asemenea procesiune triumfală nu s-a mai văzut în Roma și a rămas un eveniment important al epocii lui Ulpus Traianus Augustus. Belugul adus Cetății Eterne prin prada de război luată de la daci s-a răsfânt în câțiva ani asupra întregii lumi romane, idee care este transmisă prin imaginile arcului de la Beneventum. Nu degeaba cercetătorii epocii împăratului Traianus sintetizează într-o frază mesajul reliefului istoric al arcului drept „un catalog ilustrat al contribuției militarului Traianus la bunăstarea Romei”²³. Iar acest *beneficium* nu s-ar fi putut acorda fără cucerirea regatului lui Decebal, fără imensa pradă de război luată de la nordul Dunării.

Mai mult decât atât, triumful ca spectacol este centrul memoriei sociale, iar prin mediatizarea fastului său devine un important instrument de recrutare pentru viitoarele

¹⁶ Gramatopol 2011, p. 327.

¹⁷ eposu Marinescu 2006, p. 356.

¹⁸ Petolescu 2006, p. 80.

¹⁹ Gramatopol 2011, p.

²⁰ Truesdell-Merrill 1901, p. 46.

²¹ Toynbee 1934, p. 44.

²² Pavel 2010, p. 62-63.

²³ eposu Marinescu 2006, p. 355.

r zboaie ale statului roman²⁴. Campania împotriva parților ce începea în 114 d.Hr. avea nevoie de noi recruți, noi voluntari.

Prin poziția sa dominantă, pe o arteră foarte circulată a Italiei, arcul de la Beneventum, un adevărat catalizator al privirii trecătorilor, evocă beneficiile imperialismului epocii împăratului Traianus și poziționează cucerirea Daciei între evenimentele cele mai de seamă dintre faptele de arme ale lui Optimus Princeps. Arcul de la Beneventum prin poziția sa pe cea mai importantă „osea” a peninsulei italiice este ca un mesager, un sol care anunță trecătorii realizările imperiale și avantajele pentru plebe ce decurg din acestea²⁵.

Bibliografie

- Bennet 2006 Julian Bennett, *Traian*, București, Editura Bic All.
- Bobu-Florescu 1969 Florea Bobu-Florescu, *Die Trajanssäule*, Bonn – București, Ed. Rudolf Habelt & Ed. Academiei RSR.
- Brillant 1979 Roger Brilliant, *Arta romană de la Republică la Constantin*, București, Editura Meridiane.
- Cizek 1980 Eugen Cizek, *Epoca lui Traian*, București, Editura Enciclopedică.
- Fodorean 2006 Florin Fodorean, *Viae militares în timpul lui Traian*, în „Dacia Augusti Provincia. Crearea provinciei”, București, Editura Cetatea de Scaun, p. 135 – 152.
- Le Glay, Le Bohec, Voisin 2006 Marcel Le Glay, Yann Le Bohec, Jean-Louis Voisin, *Istoria romană*, București, Editura Historia.
- Gramatopol 2011 Mihai Gramatopol, *Arta imperială a epocii lui Traian*, ediția a II-a actualizată, Brașov, Editura Transilvania Express, 2011.
- Pavel 2010 Constantin Pavel, *Pervolgatum est, nil moror? Triumful roman, ceremonie a cetății*, în StCl, XLVI, p. 53 - 86.
- Petolescu 2006 Const. C. Petolescu, *Dacia e l'imperio. L'immagine della Dacia nel spazio geografico antico*, în Dacia, n.s., tome L, p. 77 – 84.
- Petre 2004 Zoe Petre, *Practica nemuririi. O lectură critică a izvoarelor grecești referitoare la geografia*, Iași, Ed. Polirom.
- Roehmer 1979 Marion Roehmer, *Der Bogen als Staatsmonument. Zur politischen Bedeutung der römischen Ehrenbögen des 1. Jhs. n.Chr.*, München.
- Toynbee 1934 Jocelyn M.C. Toynbee, *The Hadrianic School: A Chapter in the History of Greek Art*, London, f.e.
- Truesdell-Merrill 1901 Elmer Truesdell-Merrill, *Some Observations on the Arch of Trajan at Beneventum*, în Transactions and Proceedings of the American Philological Association, January 1, XXXII, p. 43 – 63.
- Thuri 1973 Lorenz Thuri, *Leben und Regierung Trajans auf dem Bogen von Beneventum*, în „Castrum Peregrini”, CVI, Amsterdam, f.e.

²⁴ Pavel 2010, p. 55.

²⁵ Roehmer 1979, p. 286.

eposu-Marnescu 2006 Lucia eposu Marinescu, *Monumente de art ale epocii lui Traian*, în „Dacia Augusti Provincia. Crearea provinciei”, Bucure ti, Editura Cetatea de Scaun, p. 349 – 358.

Abrevieri

Dacia - *Dacia*. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne nouvelle série, Bucarest, Ed. Acad. StCl - *Studii Clasice*, Bucure ti, Ed. Academiei.

Ilustra ia

Fig. 1 - Fa ada estic (c tre provincii) a arcului de la Beneventum cu tematica principalelor reprezent ri (prelucrarea noastr dup Florea Bobu Florescu).

Fig. 2 - Fa ada vestic (c tre Roma) a arcului de la Beneventum cu tematica principalelor reprezent ri (prelucrarea noastr dup Florea Bobu Florescu).

Fig. 3 - M. Ulpius Traianus în inut militar (asemenea zeului Marte) primind lauri zii ei Victoria.

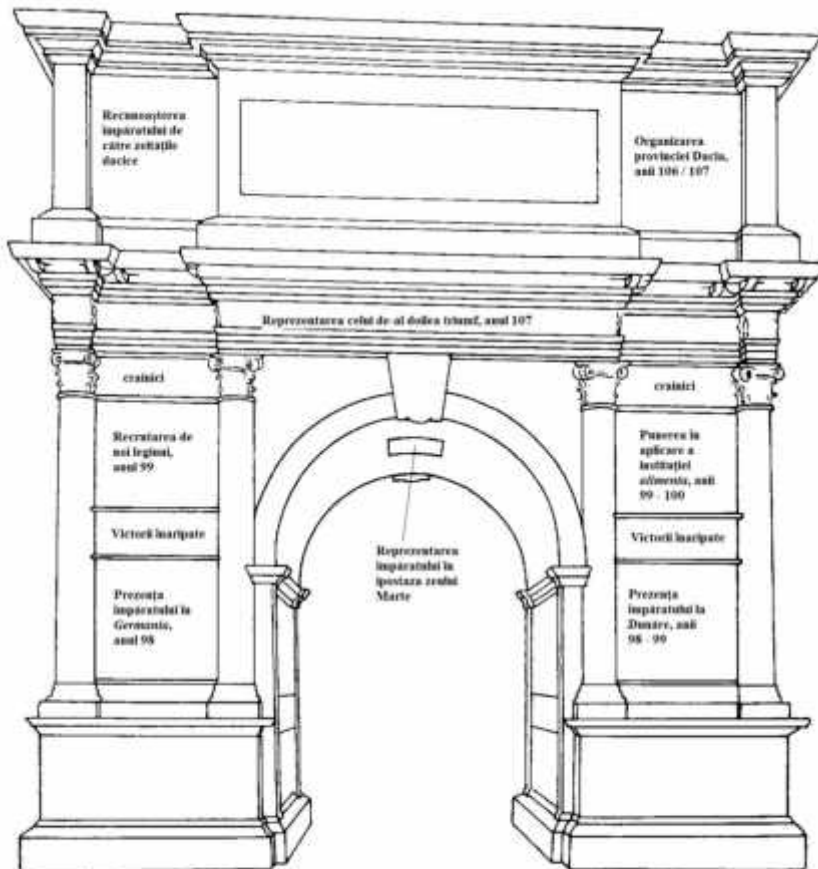

Fig. 1

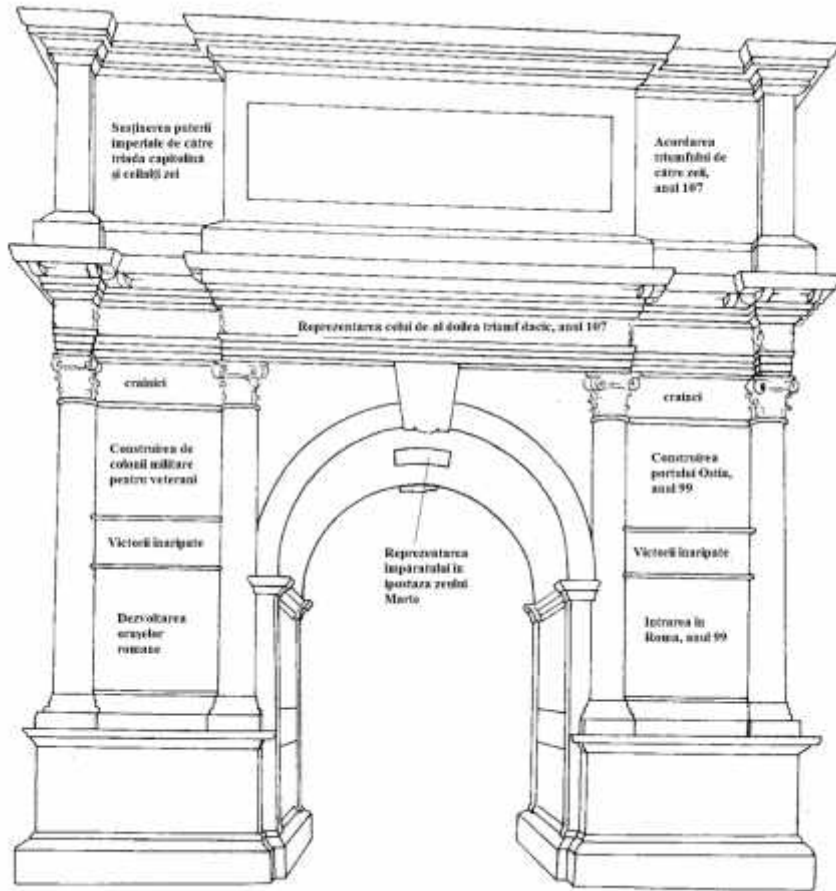

Fig. 2

Fig. 3